

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Ән сазы: белсенді тыңдалым дағдылары

ЖАРИЯЛАНДЫ 13.03.2026	ТІРЕК СӨЗДЕР ән сазы, бағалау, белсенді тыңдалым, интонация, көркем талғам, музыка сабағы, музыкалық есту, музыкалық қабылдау, музыкалық мәтін, салыстырмалы талдау, тыңдау мәдениеті, үштілділік саясаты, цифрлық орта, ырғақ, эмоциялық зейін, эстетикалық тәрбие	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/187804/
---------------------------------	---	---

Андиров Бекет Булатович

№185 мектеп-гимназия

Музыка пәні мұғалімі

Аннотация

Мақалада музыка сабағында белсенді тыңдалым дағдыларын қалыптастырудың мазмұны, мақсаты және әдістемелік жолдары қарастырылады. Ән сазын саналы қабылдау оқушының есту мәдениетін, эмоциялық зейінін, көркем талғамын, тілдік сезімін және музыкалық ойлауын қатар дамытатыны айқындалады. Қазақстандағы үштілділік саясаты аясында қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі музыкалық материалды сабақта ұтымды қолданудың мүмкіндіктері талданады. Тыңдалым тапсырмаларын құрастыру, бағалау өлшемдерін нақтылау және цифрлық ресурстарды іріктеу жолдары педагогикалық тұрғыдан жүйеленеді. Соның нәтижесінде сабақтағы тыңдау әрекеті мазмұнданады.

Кілт сөздер: музыка сабағы, белсенді тыңдалым, ән сазы, үштілділік саясаты, тыңдау мәдениеті, музыкалық қабылдау, көркем талғам, бағалау, музыкалық есту, ырғақ, интонация, эмоциялық зейін, эстетикалық тәрбие, цифрлық орта, музыкалық мәтін, салыстырмалы талдау.

Кіріспе

Музыка пәніндегі тыңдау әрекеті жай естумен шектелмейді. Ол дыбыс бояуын ажырату, ырғақты сезіну, интонациялық мәнді тану, мазмұн мен көңіл күйді ұғыну, көркем бейнені елестету сияқты қабілеттерді біріктіреді. Сондықтан белсенді тыңдалым дағдылары әнді танып қою үшін емес, музыканы оймен қабылдау үшін қажет. Бұл бағыт оқушының эстетикалық тәрбиесін күшейтеді, сөздік қорын байытады, тілдік сезімін дамытады және

үштілді білім беру жағдайында мәдениеттерді салыстыра түсінуге жол ашады. Бұл үдеріс баланың эстетикалық санасын қалыптастырады.

Белсенді тыңдалымның педагогикалық мәні

Белсенді тыңдалым музыка сабағында оқушыны дайын әсерді қабылдаушы деңгейінде қалдырмайды. Ол дыбыстық материалды талдайтын, салыстыратын, өз пайымын білдіретін тұлға қалыптастыруға қызмет етеді. Ән тыңдау кезінде бала әуен қозғалысын, екпін ауысуын, дыбыс биіктігінің өрбуін, паузаның әсерін және орындау сипатын аңғара бастайды. Осындай әрекет оның зейінін тұрақтандырады, есте сақтауын күшейтеді, ішкі естуін дамытады. Музыкадағы мағынаны табуға ұмтылған оқушы көркем туындыны үстірт емес, саналы қабылдайды. Ол тыңдалған шығармаға дәлелді пікір айтуға, әсерін сөзбен жеткізуге, өз бағасын негіздеуге үйренеді. Сонымен бірге бала музыкалық терминдерді табиғи жағдайда меңгереді, себебі дыбысты сипаттау қажеттілігі сөзді нақты таңдауға итермелейді. Тыңдалым барысындағы осындай белсенді байқау кейін орындау, ән айту және шығармашылық тапсырмаларда да сапалы нәтиже береді. Ол ұсақ өзгерістерді байқап, музыкалық тұтастықты жоғалтпай қабылдауға дағдыланады. Бұл негіз саналы орындауға жол ашады. Сол арқылы оқушы музыкалық материалды бөлшектемей, оны тұтас әрі көркем әлем ретінде тануға жақындайды. Сол себепті тыңдалым дағдысы орындаушылыққа дейінгі кезең емес, музыкалық ойлаудың өзегі ретінде қарастырылуы керек.

Ән сазын қабылдау және эмоциялық зейін

Ән сазын түсіну көбіне оқушының эмоциялық зейініне байланысты. Егер бала тыңдаған туындының көңіл күйін, бейнесін, ішкі серпінін сезінсе, оның музыкалық жады да терең жұмыс істейді. Мұғалім осы қабілетті дамыту үшін бір шығарманы бірнеше қырынан тыңдатуы қажет. Алғашқы тыңдалым жалпы әсерге бағытталса, келесі кезеңде әуен өрнегі, ырғақ, динамика, сөз бен саздың байланысы, орындау ерекшелігі талданады. Мұндай қайталама тыңдау жалықтырмайды, керісінше мағынаны қабаттап ашады. Оқушы музыкалық материалды бөлшектеп қарастырған сайын тұтас бейнені анық көреді. Ол әндегі эмоцияның қалай жасалғанын байқайды, орындаушының интонациялық шешімін таниды, тыңдағанын өмірлік әсерімен байланыстырады. Мұғалім сезімге сүйенген жауапты жоққа шығармай, оны нақты музыкалық белгілермен дәлелдеуге үйреткенде ғана эмоция білімге айналады. Осы тәсіл оқушының өз сөзін сенімді айтуына және тыңдау тәжірибесін жинақтауына мүмкіндік береді. Бала дыбыстық реңк пен сезімдік әсер арасындағы байланысты таниды. Бұл көркем қабылдауды тереңдетіп, қызығушылықты тұрақтандырады. Сөйтіп, белсенді тыңдалым сезім мен талдауды бір арнаға тоғыстыратын әрекетке айналады.

ҮШТІЛДІЛІК КЕҢІСТІГІНДЕГІ МУЗЫКА САБАҒЫ

Музыкалық мәтін және тілдік қабілет

Қазақстандағы үштілділік саясаты музыка сабағына да жаңа мазмұн әкелді. Ән мәтіні, атау, орындаушылық дәстүр және мәдени контекст бірнеше тілде ұсынылған кезде оқушы тек сөз ауыстырмайды, мағына қабаттарын салыстырады. Мұнда қазақ тіліндегі музыкалық қор жетекші орында тұруы аса маңызды. Ана тіліндегі әндер ұлттық дыбыстық болмысты, көркем ойды, дүниетанымдық кодты және тарихи жақты сезіндіреді. Осы негіз берік болғанда өзге тілдегі шығармаларды қабылдау да сапалы жүреді. Мысалы, қазақ халық әні мен басқа тілдегі балалар әнін салыстыра тыңдау интонация, ырғақ, дыбыс ауқымы және образ айырмасын түсінуге көмектеседі. Бұл тәсіл тілдік білімді де, мәдени сезімталдықты да қатар дамытады. Оқушы мәтіндегі таныс және бейтаныс бірліктерді ажыратып, әуен мен сөздің өзара ықпалын байқай бастайды. Музыка осылайша үштілді ортадағы табиғи байланыстырушы құралға, ал ән мәтіні тіл мен әуеннің бірлескен таным алаңына айналады. Салыстырмалы тыңдау тілдік айырма ғана емес, мәдени әдеп пен орындаушылық мәнер ерекшелігін де аңғартады. Бұл пайымын дәлелдеуге үйретеді.

Тыңдалым тапсырмаларын құрастыру мен бағалау

Белсенді тыңдалым өздігінен қалыптаспайды, ол сауатты құрылған тапсырмалар арқылы дамиды. Сабақта тек “ән ұнады ма” деген сұрақ жеткіліксіз. Одан гөрі шығармадағы көңіл күйді анықтау, негізгі әуен желісін табу, ырғақтық ерекшелікті байқау, қайталанатын бөлікті белгілеу, музыкалық образды сипаттау сияқты нақты әрекеттер нәтижелі болады. Тыңдалымнан кейін қысқа пікір жазу, тірек сөзбен мазмұндау, екі шығарманы салыстыру, музыкаға сәйкес бейне таңдау, шағын қорытынды айту да тиімді. Бағалау осы тапсырмалармен үйлесуі керек. Егер мұғалім дәлдікке, байқағыштыққа, негізді пікірге, терминді орынды қолдануға назар аударса, оқушы да тыңдау сапасын арттыруға ұмтылады. Тапсырма қарапайымнан күрделіге қарай құрылғанда әлсіз оқушы да әрекетке тартылады, ал қабілеті жоғары бала тереңірек талдауға мүмкіндік алады. Мұндай құрылым сабақтағы белсенділікті теңестіріп, тыңдалым сапасын тұрақты қалыптастырады. Осындай жүйе жауапты тыңдауға тәрбиелейді және музыкалық ойды қысқа да нұсқа жеткізуге машықтандырады. Пікір айту сапасы өседі. Бағалау түсінікті болған жерде музыканы қабылдау мәдениеті біртіндеп орнығады, ал тыңдау нәтижесі нақты дамуға айналады.

ТЫҢДАЛЫМ МӘДЕНИЕТІН ДАМУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ ЖОЛДАРЫ

Цифрлық орта және мұғалімнің кәсіби рөлі

Цифрлық орта музыка сабағына мол мүмкіндік береді, бірақ ол мазмұнды таңдауды жеңілдетпейді. Керісінше, мұғалімнің іріктеу жауапкершілігін күшейтеді. Сапасыз дыбыс, кездейсоқ бейне, үстірт түсіндірме белсенді тыңдалымға кедергі жасайды. Сондықтан педагог әр аудионы оқу мақсатына сәйкестендіріп, тыңдату ұзақтығын, жас ерекшелігін, тілдік жүктемесін, эмоционалдық әсерін және көркем құндылығын есепке алуы тиіс. Мұғалімнің сөзі де шешуші рөл атқарады. Ол шығарманы алдын ала толық ашып бермеуі керек, бірақ тыңдауға бағыт беретін дәл сұрақ қоя білуі қажет. Осындай кәсіби ұстаным оқушыны дайын жауапқа емес, өз байқауына сүйенуге тәрбиелейді. Сонымен қатар сабақтағы тыныштық, дыбыс сапасы, талқылау мәдениеті және тыңдау тәртібі де нәтижеге тікелей ықпал етеді. Дұрыс ұйымдастырылған орта оқушының музыкаға құрметпен қарауына және зейінін ұзақ сақтай білуіне көмектеседі. Мұндай жағдайда тыңдау сәті тәртіптік талап емес, танымдық және эмоциялық әрекет ретінде қабылданады. Сабақтағы ынта артады. Белсенді тыңдалымның тұрақты дағдыға айналуы көбіне осы педагогикалық мәдениетке, жүйелі жоспарлауға және сабақтағы сенімді шығармашылық ортаға тәуелді.

Қорытынды

Ән сазы арқылы белсенді тыңдалым дағдыларын дамыту музыка пәнінің мазмұнын тереңдетеді. Мұндай жұмыс оқушының есту мәдениетін, эмоциялық зейінін, талдау қабілетін, тілдік сезімін және көркем талғамын қатар жетілдіреді. Үштілділік саясаты аясында музыка сабағы тілдер арасындағы шынайы байланысты мәдени мазмұн арқылы аша алады. Сондықтан мұғалім тыңдалымды жай тыңдату деңгейінде қалдырмай, оны ойлау, сезіну, салыстыру және пікір білдіру әрекеті ретінде жүйелі ұйымдастыруы қажет. Мұндай жүйе оқушыны саналы тыңдаушы әрі талғампаз қабылдаушы етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «**Білім туралы**» Заңы.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_
2. Қазақстан Республикасының «**Қазақстан Республикасындағы тіл туралы**» Заңы.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151_
3. **Қазақстан Республикасында тіл саясатын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы.**
<https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylorda-sayasat/documents/details/856271>
4. **Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы.**
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>

5. **Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен таңдау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы.**
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767>
6. **Негізгі орта білім беру деңгейінде «Музыка» пәнін оқыту ерекшеліктері.** Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/1.33%20KZ%20KZ.pdf>
7. **«Музыка» оқу пәні бойынша 2-6-сынып білім алушыларының оқу жетістіктерін бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар.** Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/555%20QQ%20KZ%20KZ.pdf>
8. **Кульманова Ш., Сүлейменова Б., Тоқжанов Т., Сивакова И. Музыка: 5-сыныпқа арналған оқулық.**
<https://okulyk.kz/muzyka/160/>
9. **Қазақ музыкасының тарихы.** e-history.kz.
<https://e-history.kz/kz/news/show/339969>

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.